

Corvina-kötések az Országos Széchényi Könyvtár gyűjteményében

Tóth Zsuzsanna

A 2018-as Mátyás év alkalmából az Országos Széchényi Könyvtár nagyszabású corvina kiállítást szervezett¹, melynek részeként megújult a corvina honlap.² Ennek keretében került sor a könyvtárban őrzött corvinák szisztematikus díszítés és készítéstechnikai felmérésére³, mely ezidáig nem történt meg. Ekkor nemcsak a corvina-kötésben lévő, hanem az OSZK gyűjteményében őrzött összes, a Corvina könyvtár részét képező kötés adatait is felvettük. Mai kötésállapotukat attól függetlenül rögzítettük, hogy korabeli, javított vagy átkötésben maradtak fenn. A kutatás a corvina-kötés típus megismerésére, jellemzőinek összegyűjtésére irányult. A felmérés során az egykori, sőt a fennmaradt kötéseknek csak töredékére volt rálátásunk, ennek ellenére az információmorzsákból kirajzolódott a kötéstípus képe.

Mátyás könyvtárát 2000-2500 kötetre teszik a kutatók. Uralkodásának utolsó évtizedében történt a könyvtár legjelentősebb gyarapodása és beemelése a királyi reprezentációba. A legújabb kutatások⁴ szerint a budai másoló műhely is ekkor működött, mely nemcsak a kötésben, de a kéziratok díszítésében is egységes stílus kialakítására törekedett. A szétszóródott könyvtárból kb. kétszáz kötet ismert és ebből negyvenre tehető a jellegzetes bőr corvina-kötések száma. Az OSZK gyűjteményében ebből 12 található. Nemcsak bőr-, hanem bársony- és selyemkötések is készültek Mátyás számára. Selyemkötés nincs az OSZK-ban, bársony is csak négy darab (1-2. kép).

A könyvkötőműhely működésének, tíz-, egyes kutatók szerint öt éves időszaka alatt, a könyvtár köteteinek csak egy részére kerülhetett a jellegzetes aranyozott, vaknyomas, festett és rátétdíszes, bőr corvina-kötés.

Ezt a feltevést igazolják a szintén a Corvina könyvtárból származó egykorú, de nem corvina-kötések. Mátyás szoros itáliai kapcsolatai révén nemcsak kéziratok és másolt kötetek, hanem miniátorok és minden bizonynyal könyvkötők is érkeztek Budára. A műhelyről nem maradtak fenn adatok, de a Budán keletkezett kéziratok kötése igazolják készítésük helyi mivoltát. A jellegzetes corvina-kötések nem előkép nélküliek, mind kötés-, mind díszítéstechnikájuk elemeit megtalálhatjuk az itá-

1. kép. Bársonykötésű corvina.

2. kép. Bőr-kötésű corvina.

liai reneszánsz kötések, melyek példányai bekerültek és közülük néhány fenn is maradt a Corvina könyvtárban (pl. OSZK. Cod. Lat.344., OSZK Cod. Lat. 415., OSZK Cod. Lat. 418. és a Győrben Egyházmegyei Kincstár és Könyvtár gyűjteményében őrzött Armadio. I. No. 1. jelzetű kötésen). Megtalálhatjuk díszítésükön az aranyozott rátétdíszeket, a poncolt aranymetszést, a vaknyomas fonatdíszeket, a gerincmezők rombuszhálós díszítését stb. és természetesen a centrális elrendezést, kötéstechnikájuk pedig szinte lépésről lépésre megegyezik a corvina-kötésekkel (3-4. kép).

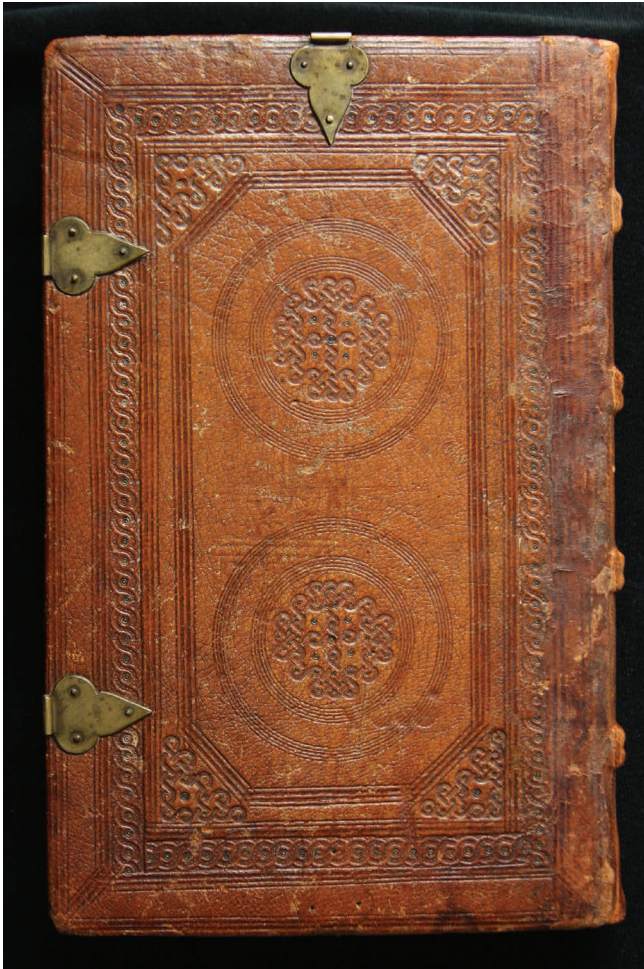
E kötések annak ellenére szorosan veendő előképek, hogy még ezeket sem tekinthetjük teljesen zárt, egységes kötéstípusnak. Budán azonban a könyvkötő az elemeiből kétségen kívül egy jól elkülöníthető, látványos megjelenésű kötécsoportot alakított ki. A műhelyben dolgozók létszámáról nincs információ, elképzelhető egy vagy többfős műhely is. A kódexek kötéstechnikája nem teljesen egységes, a kisebb eltéréseket, variációkat okozhatta

¹ A Corvina könyvtár budai műhelye címmel, 2018. november 6. és 2019. február 10. között volt látható.

² <https://www.corvina.oszk.hu/>.

³ A felmérést Vilesek Andrea (papír és könyvrestaurátor, OSZK) és a szerző végezte.

⁴ Zsupán – Földesi 2018.

3. kép. Itáliai reneszánsz kötés. Cod. Lat. 344.

4. kép. Itáliai reneszánsz kötés. Armadio. I. No. 1.

a készítésük között eltelt idő, de a vezető mester mellett dolgozó könyvkötők vagy segédek munkájából különbség is.

A kötéstípus jellegzetességeit az alábbiakban a könyvkötés lépéseit követve vehetjük számba.

Első lépésként a sorbarendezett ívekhez előzéket készítettek.

Az előzések a kötetek legsérülékenyebb részei, ezért eredeti szerkezetüket sokszor nehéz meghatározni. A corvinán az előzék legtöbbször egy levélpár alkotja, amit az ívekhez fűztek, és általában a külső vagy mindkét levélüket a lapoknál kisebbre vágták. Néhány esetben a kódex utolsó, nem teljesen beírt ívének utolsó levelei kerültek előzék funkcióba. Az előzések általában nincsenek kiragasztva és feltehetően nem is voltak. A kiragasztás nyoma csak a Cod. Lat. 241. jelzetű bársonykötésű corvinán figyelhető meg és a tábla belső oldalán fehér réteget alkotva jelenik meg (5. kép).

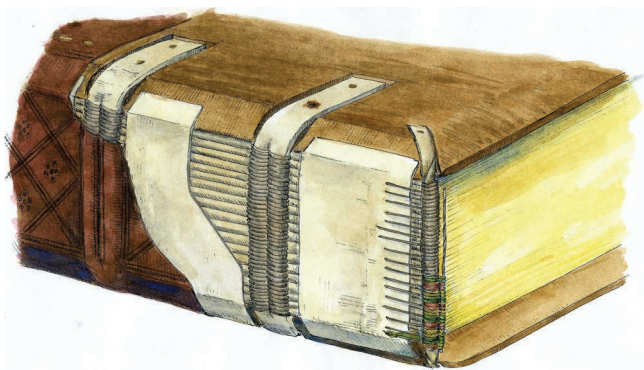
A köteteket dupla, fehér bőrbordára fűzték fűzponttal. A szintén bőrből készült oromszegőalapokat külön menetben rögzítették az ívekhez, oly módon, hogy az alapot rögzítő öltésekkel a fűzpontra fölé öltöttek egy kb. cm-es szakasz kihagyásával. Az oromszegőalapokat legtöbbször szintén fehér bőrszalag alkotja, de a Cod. Lat. 345. kö-

tésen vörösbarna bőralapot találtunk. A kötetek gerincét fehér bőrral kasírozták meg a bordák között, a felső borda fölött és az alsó borda alatt is. A kasírozás kitölti a bordamezőket, de a gerincszélességet alig, 5-7 mm-rel, haladja meg (6. kép).

A vizsgálható kötésekben az oromszegőalapok rögzítése a kasírozáson keresztül történt. Az oromszegők hímzése a bőr és a bársonykötéseken hasonló színűvel, és fémfonállal történt, de eltérő öltéssel.

5. kép. Előzék kiragasztásának nyoma a táblán. Cod. Lat. 241.

6. kép. A corvina-kötés sematikus rajza.

7. kép. Az emeletes oromszegő. Cod. Lat. 370.

8. kép. A halszállás hímzésű oromszegő. Cod. Lat. 241.

9. kép. Az oromszegő színrekonstrukciója.

A hímzéshez zöld és hússzínű selyemszálat és egy vizsgálat tanúsága szerint, sárga selyem bélfonal köré tekert, egyoldalon aranyozott ezüstszálat használtak⁵. Az

⁵ A Cod. Lat. 121. jelzetű corvina oromszegőjének fémfonalát Sipos Enikő restaurátor vizsgálta 1988-ban.

OSZK-ban őrzött corvinák bőrkötéseire emeletes oromszegőt varrtak (7. kép) a bársonykötésekre halszállkását (8-9. kép), de elképzelhető, hogy az öltéstípus nem kötődött ilyen szorosan a kötés anyagához. A Cod. Lat. 345.-ös kötés emeletes oromszegőjét csak fémfonallal és hússzínű fonállal hímezték.

A metszések díszítése a bársony és bőrkötéseknél eltérő. A bőrkötések mindhárom metszése poncolt, aranyozott. A poncolás mintája legtöbbször rosszul kivehető, apró ismétlődő motívumokból áll, melyeket több sorba rendeztek, vagy a díszítés rombuszhálót alkot, osztásaiba nyomott elemekkel. A legtöbb kötésen a táblák mentén, a díszítést közrefogó, a táblákkal párhuzamos pontsorok is megfigyelhetők.

A bársonykötések metszése aranyozott, festett és poncolt (10-11. kép). A festést arany alapon virágfüzerek alkotják, melyek fejnél és lábnál megegyeznek. A virágfüzerek festett elemeit körbeponcolták, de a poncolás vonalai a festett elemek körül újabb motívumokat is kirajzolnak (12. kép). A kötetek hosszmetzésére a kötet írójának és címének rövidítése került keretbe foglalva, két oldalán szintén virágfüzerekkel. A feliratok arra utalnak, hogy a bársonykötéseket a hosszmetzésükkel kifelé fordítva fektetve tárolták a polcokon. A feliratok betűtálpai, nem egységesen, vagy az elő- vagy a háttábla felé for-

10. kép. A fejmetszés rajza. Cod. Lat. 234.

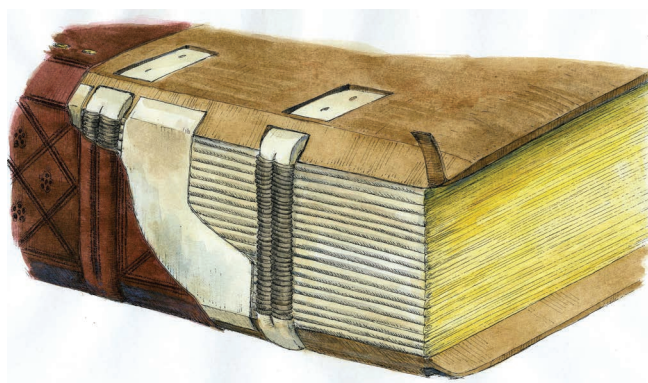
11. kép. A hosszmetzés rajza. Cod. Lat. 234.

12. kép. A festett motívum körül futó poncolás a metszésen. Cod. Lat. 234.

dulnak. A metszések kopottak, díszítésük néhol alig ki-
vehető, festésük néhány színre korlátozódik. A Cod. Lat.
529. jelzetű corvina épebben fennmaradt metszése azon-
ban arra utal, hogy színviláguk eredetileg sokkal gazda-
gabb lehetett, a növényi ornamentikát árnyalással tették
plasztikusabbá a csúcspéneket fehér színnel emelték ki.
Ez a festett, aranyozott és poncolt metszédíszítés a budai
műhelyre jellemző és elkülöníti az amúgy díszítetlen bár-
sonykötéseket más műhelyek munkáitól.⁶

A felmért kötések táblái egységesen bükkfából készül-
tek, széles peremmel. A táblák belső oldala a metszések
mentén rézsútolt, gerincoldalon nem, vagy csak néhány
esetben, keskeny sávban. A táblák külső oldala gerincnél
meredeken rézsútolt teljes vastagságában, a többi oldalon,
a szélek szabálytalan reszelésével, általában enyhén dom-
borúra kiképzett.

13. kép. A rajzon megfigyelhetjük az oromszegőalapnak kialakított
helyet és a betáblázás másik módját, amikor a bordákat a tábla élén
keresztül vezetik a táblák színére.

Egyes esetekben ez a domborúság nem észlelhető.
A táblák kidolgozottsága is eltérő, van simára kiképzett
és van, amelyiken durva szerszámnyomok látszanak. A
bordák rögzítése a táblákhoz kétféle módon történhetett,
a táblák külső oldalán futó vájatba, vagy a táblák élén
bevezetve és hasonlóképpen a táblák szintjébe süllyesztve.
A köteteket záró szíjak vagy szalagok helyét szintén
bemélyítették, de a táblák élén nem alakítottak ki helyet
számukra. A bőrkötések csatjainak a szíjakhoz hasonló
helyet alakítottak ki a táblákban. Az oromszegőalapok
helyét a táblák külső oldalán futó, a tábla sarkából kiindu-
ló vájat alkotja. A bordákat és oromszegőalapokat a táblák-
hoz rögzíthették vas, fa és rézszögekkel egyaránt, akár
egy kötésen belül is többfélet használva.⁷ A gerinc bőr-
kasírozásainak végeit a táblák külső oldalának rézsútola-
sára ragasztották ki. A kötetek gerince egyenes, legfeljebb
enyhén gömbölyített lehetett.

14. kép. A bársonyborítás szövetszéle. Cod. Lat. 121.

A bársonykötések díszítetlenek, borításuk lila és vö-
rös színű nyírott bársony⁸, a lila színűek sötétebb és vilá-
gosabb színnel és rózsaszínes árnyalattal szabálytalanul
sávozottak. A Cod. Lat. 234. és a Cod. Lat. 121. jelzetű
kötet beütésén fennmaradt a bársony szövetszéle, mely-
nek színe és szövése a bársony minőségét jelzi (14. kép).⁹
A fennmaradt szövetszélek a vörös és lila kötésekben meg-
egyeznek, azonos minőségű és minden valószínűség szer-
int azonos műhelyben készült bársonyra utalnak, melyek
feltehetően importból származtak.

A bőrkötések borításának anyaga kecskebőr, melynek
mély barnászvörös színét növényi cserzőanyag és a cserzés
után a felületre felvitt vörös színezék alakítja ki. A borító-
bőrt általában rendkívül szűken mérték, a Cod. Lat. 438.
táblájának egy rövid szakaszán még a tábla élét sem takar-
ja (15. kép). Talán ezért nem vágták le a bőr elvékonyított
szélét, hanem hagyták szabálytalanra, egyes esetekben
cafrangosra a beütéseken. A sarkok bevágtak, legtöbb
táblán hosszan benyúló vágások jelzik a sarokkialakítás-
kor feleslegessé váló bőr levágásának nyomát (16. kép). A
bársonykötések sarkai hasonlóképpen kialakítottak.

15. kép. Fedetlenül maradt táblaél. Cod. Lat. 438.

⁶ Zsupán – Földesi 2018. pp. 131-132.

⁷ A bordák és oromszegőalapok rögzítéseit csak a sérült kötésekben és a
korábbi dokumentációkat felhasználva vizsgálhattuk.

⁸ Az információ Várfalvi Andreától, a Magyar Nemzeti Múzeum Orszá-
gos Restaurátor és Restaurátorképző Központ textilrestaurátor-művé-
szétől származik.

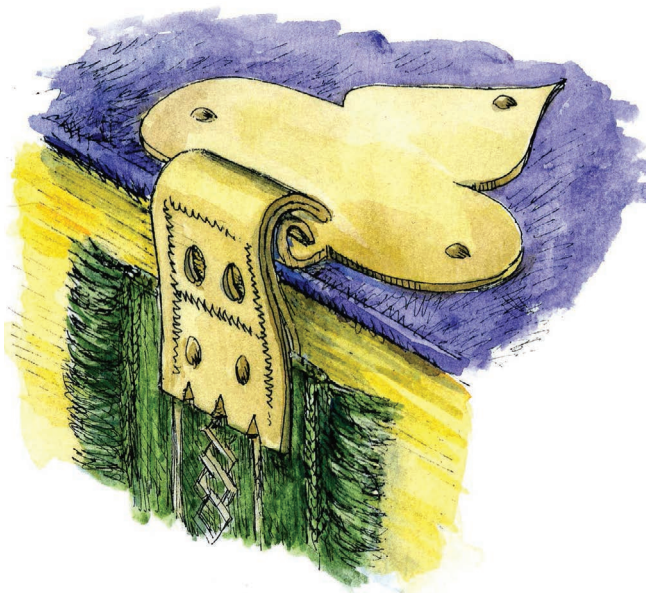
⁹ Landini 2017.

16. kép. Sarok kialakítása, a vágások nyomával. Cod. Lat. 425.

A kódexeket négy csatpár zárta, a csatok a háttáblára záródnak. A corvinák csatjai a karmos csattípusba tartoznak, mely az Alpoktól délre terjedt el (17. kép). A sárgaréz lemezből készült csatok formái jellemzője, hogy a táblán lévő csat peremét önmagára visszahajlították és az így kialakított hengeres kiemelkedésbe kapaszkodnak a szíjon vagy szalagon lévő párdarabok.

A corvinák bársony és bőrkötéseinek csatja némi képp eltér, annak ellenére, hogy típusuk megegyezik. A bársonykötések háttábláin a csattípus amúgy változatos formái közül csak a háromkaréjos jelenik meg három változatban (18. kép). A formák egy kötésen belül is eltérhetnek (OSZK Cod. Lat. 241.). A bársonykötéseken a köteteket szalagok zárták, melyeknek csak töredékei maradtak fenn, a rajtuk lévő csatok elvesztek. Típusuk szerint ezek, függetlenül a táblán lévő formától egyszerű téglalapot formázhattak, félbehajtott lemezből készültek, melyek hajtásoldalát teljes szélességben kampósra hajlították. A csat félbehajtott lemezei közé csúsztatták és ott rögzítették a szalagokat. A fennmaradt szalagtöredékek

17. kép. A karmos csattípus tipikus formája.

kártyaszövés¹⁰, beszövött mintával, két szélükön rojttal díszítve készültek (19. kép). A szalagokat leszorító nélkül, csak nagy domború fejú vasszögekkel rögzítették. A szalagok a lila bársonykötéseken zöld színűek, a vörös borításún bordók.

A gyűjtemény egyetlen vörös bársonykötésén egyedi ötvösmunkájú csatokat találunk. A csatok ezüsből, öntéssel készültek, tüziaranyozottak, és mind az elő-, mind a háttáblán megjelennek, két szembeforduló delfint formáznak, melyek címert fognak közre. A szintén ezüst alapra készült zománcozott címerek betétként kerültek a csatokra. A betétek nem tüziaranyozottak, így keskeny kilátszó szegélyük ezüstsínű. A címerek kétféle ábrával, Mátyás hollós címerével és az egyesített cseh-magyar címerrel készültek (20-21. kép). Az előtáblán lévő csatokhoz zsanérral kapcsolódnak a mindkét végükön fém lezárású szalagok, melyeknek horgas végei a háttáblán lévő csat peremébe kapaszkodtak (22. kép). A csatpárokat vésett jelekkel összejelölték (23-24. kép).

A bőrkötések csatjai szintén a karmos csattípusba tartoznak, de csatmegoldásuk csak a corvina-kötésekre jellemző. A táblán lévő egyszerű, téglalapot formázó fém

18. kép. Háromkaréjos csat a táblán, megfigyelhetjük körülötte a bársony sávozottságát. Cod. Lat. 234.

19. kép. Kártyaszövés¹⁰ készített, beszövött mintával és rojttal díszített szalag töredéke, melyet vasszögekkel rögzítettek a táblához. Cod. Lat. 234.

¹⁰ Nagy Rebekának, az Iparművészeti Múzeum textilrestaurátor-művészének meghatározása.

20. kép. Mátyás hollós családi címerével díszített csat.
Cod. Lat. 121.

21. kép. Mátyás egyesített cseh-magyar címerével díszített csat.
Cod. Lat. 121.

22. kép. Az előtáblához zsanérral kapcsolódó szalag. Cod. Lat. 121.

csatokat még a bőr felhúzása előtt rögzítették a számukra kialakított helyre a táblán és ezek a bőrfelhúzással takarásba kerültek (25-26. kép). A tábla szélén hollétüket csak egy kidudorodás jelezte, amibe a csat párja kapaszkodott a könyv zárásakor (27. kép).

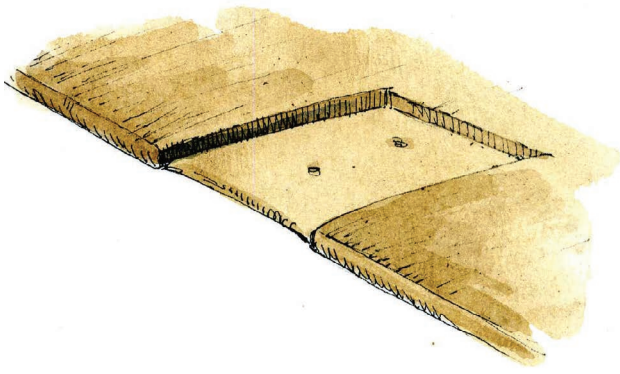
Szintén a bőr felhúzása előtt rögzítették a szíjakat vagy szalagokat a táblákhoz, rögzítésük így nem jelenik meg a borításon. A bőrkötéseken mind szalagokat, mind bőrszíj töredékeket találtunk. A maradványok alapján a bőrszíjak hajtottak voltak. A szalagok hasonlóan a bársonykötésekéhez kártyaszövéssel készültek, beszövétt mintával vagy minta nélkül, esetleg rojtokkal díszítve, piros, zöld és töredékessége miatt nehezen meghatározható, talán kékesli-la színben. A fennmaradt csatok félbehajtottak, a típusnak

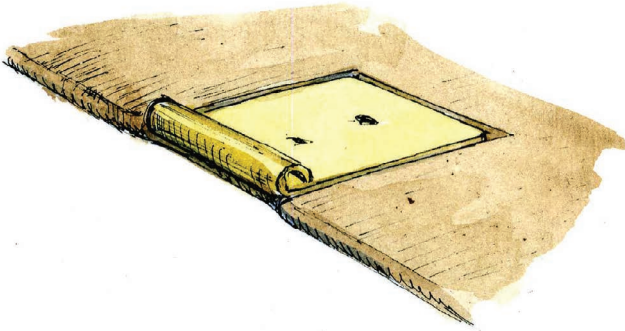
23. kép. Az előtáblához zsanérral kapcsolódó szalag fémvégződését párdarabjához jelölték. Cod. Lat. 121.

24. kép. A csat összejelölt párdarabja a háttáblán.
Cod. Lat. 121.

25. kép. A csat helyének kialakítása a táblán a bőrkötésű corvinákon.

26. kép. A táblán kialakított mélyedésbe simuló csat.

27. kép. Bőrrel beborított csat. Cod. Lat. 358.

megfelelően egyszerű téglalapot formáznak, kevésbé díszítettek (28. kép). A szalagokra a csatokat rézszegekkel szerelték fel, a táblákra a csatokat és szalagokat réz vagy faszögekkel rögzítették a bőrborítás alatt (29. kép).¹¹ Ennek eredményeképpen a táblákon sem a csatok, sem a szíjak vagy szalagok rögzítése nem jelent meg és nem törte meg a díszítés egységét. Így a bőrkötések díszítésére az általános szokástól eltérően a csatok, szíjak vagy szalagok

¹¹ A csatokat, szalagokat, szíjakat a könyvkötésben fémszögekkel rögzítik, faszög használata kivételesnek tűnik.

rögzítése után került sor, ami megelőzte a bőrfelhúzást is és különösen a szalagok esetében okozhatott nehézséget.

A corvina-kötések pompát és gazdagságot sugároznak, tábláikat aranyozással, ezüstözéssel, vaknyomással, rátétekkel és festéssel díszítették. Ezek a technikák már az itáliai reneszánsz kötésein is felfedezhetők, de ilyen gazdagon aranyozott kötéseket nem ismerünk közöttük.

A corvinák elő- és háttábláinak díszítése megegyezik, attól eltekintve, hogy a háttáblán fejnél olvashatjuk a kötet szerzőjének nevét és címének rövidítését. Ez és a kötetek háttáblára záródása utal a kötetek tárolására, mely feltehetőleg az előtáblán történt oly módon, hogy a címfelirat olvasható legyen. A kötéseket hagyományosan hangsúlyos középdíszes, ötkörös, architektonikus és területmustrás díszítésűekre osztják fel (30a.-30b. kép).¹² Területmustrás díszítésű kötés nincs az OSZK tulajdonában, architektonikus sem, csak egy olyan kötet, amelyet Mátyásnak készítettek, de már Ulászló számára kötötték be (Cod. Lat. 417.), minden bizonnyal a Corvina könyvtár architektonikus kötéseinek mintájára¹³, de más metszésű azonos vagy hasonló motívumú bélyegzőket használva. Az ötkörös díszítésű kötések közül egy található a gyűjteményben (Cod. Lat. 345.) (30b. kép). Ezen sokkal hangsúlyosabban jelenik meg a festés a négy kör háttere-

28. kép. A típusra jellemző egyszerű kivitelű csat. Cod. Lat. 370.

29. kép. Szalagokat rögzítő faszögek végei a táblák belső oldalán. Cod. Lat. 429.

¹² Gottlieb 1910.

¹³ Pl. Bécs, ÖNB, Cod. 656.

30a. kép. A hangsúlyos középdíszú és az ötkörös corvina-kötésű kódexek tablái.
Felső sor: Cod. Lat. 370., Cod. Lat. 358., Cod. Lat. 428. Alsó sor: Cod. Lat. 425., Cod. Lat. 160., Cod. Lat. 423.

ként, mint a hangsúlyos középdíszes kötéseknel. A kötésen olyan élénk színű rátéttel is találkozhatunk, amelynek helyén a bőrborítást teljes keresztmetszetében kivágták, majd a mélyedésbe egy sokkal vékonyabb festett bőrt ragasztottak, a címerpajzs pedig a kötéstábla közepéről a keretmező felső részébe került.

A legtöbb kötésen a táblák díszítése centrális elrendezésű, megfelelően a reneszánsz díszítési mód kialakuló szabályainak. A táblákon egyre szűkülő keretek zárják körbe a középmezőt. A keretek száma még nem túl magas¹⁴, a tábla jelentős részét a középmező foglalja el. A hangsúlyozott középdíszú táblák díszítésének felépítése nagyon hasonló,

annak ellenére, hogy nem találunk két azonosat közöttük. A táblákat aranyozott rátétdíszű kettőskörök sora kereteli, melyet kétoldalról vaknyomásos léniák zárnak közre. A háttáblán fejnél e kettőskörök gyöngysorának helyére kerül a címfelirat. A következő szűkebb keretmezőt vaknyomásos fonatdísz tölti ki, melynek közeit, szórtan, festett vagy aranyozott kör vagy kettőskör rátétekkel díszítették (31. kép). Ez a keret fejnél és lábnál jellemzően szélesebb, míg a hosszanti oldalak mentén keskenyebb.

A következő aranyozott léniával nyomott keret a kötéstábla középmezőjét határolja el, melyben a keleties vonalú középdísz látható központjában a címerrel.

A címerek legtöbb kötésen Mátyás egyesített cseh-magyar címerét jelentik, ezeken a címerpajzs körvonala és negyedelése kék színnel festett volt, a mezők vágásai ezüsttel nyomottak és ezüstszerűek lehettek az oroszánok

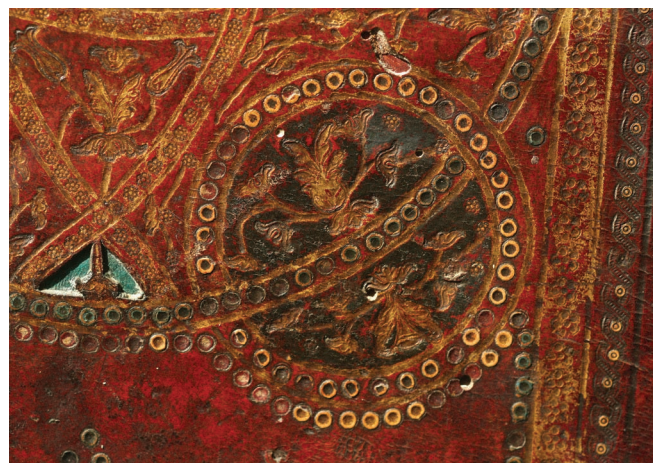
¹⁴ Az Alpoktól északra kissé később elterjedő német reneszánsz kötésekben a keretek száma általában lényegesen magasabb lehet, a középmező pedig arányaiban jóval kisebb.

30b. kép. Hangsúlyos középdíszű kódexek táblái és az ötkörös corvina-kötésű kódex táblája.
Felső sor: Cod. Lat. 422., Cod. Lat. 427., Cod. Lat. 429. Alsó sor: Cod. Lat. 438., Cod. Lat. 414., Cod. Lat. 345.

körvonalai is (32., 34. kép). Megsötétedésük miatt megjelenésük lényegesen eltér a készítésük idején látottaktól. Csak egy köteten látható Mátyás családi címere (Cod. Lat. 425.), a kék címerpajzson, arany ágon álló, csőrében aranygyűrűt tartó fekete hollóval (33. kép). Mindkét címerváltozat esetében azonban azonos a címer fölött lévő aranyozott korona, melynek bélése kékre festett. A címer alól sugárirányba kiinduló, indára fűzött burjánzó virágbokrok töltik ki a középdísz, melyeket apró egyesbélyegzők használatával építettek fel.

A középdísz virágbokrai tengelyesen szimmetrikusak, gondosan komponáltak. A középdísz vonalára rímelő, gyakran íves lezárású sarokdíszek kerültek a középmező sarkaiba. A középmezőt a sarokdíszek belső vonalában futó szalagszerű, szinte tömören aranyozott keret határolja. Hasonló szalagszerű aranyozás vagy rátétes kettős-

31. kép. Festéssel és bőrintarziával díszített kötéstábla, részlet. Cod. Lat. 345.

32. kép. Mátyás egyesített cseh-magyar címere. Cod. Lat. 370.

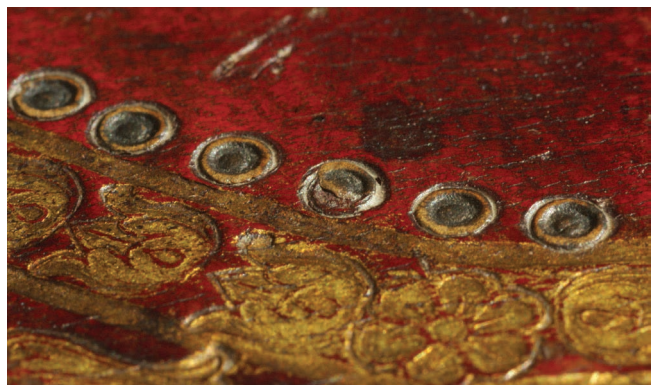
33. kép. Mátyás családi címere. Cod. Lat. 425.

körök sora, esetleg mindkettő öleli körül és egyben kontúrozza a középdísz. A kettőskörök futhatnak két sorban is, vagy aranyozott léniával határolt keretben, de szabadon az aranyozott keret mentén is, szorosan a középdísz vonalát követve. A keretekben előforduló nagyobb méretű kettőskör rátétek lehetnek aranyozottak vagy színesre festettek, alapjuk fehér vagy nagyon világos leheletvékony bőr. Kék és zöld színben fordulnak elő, a színek mindig külön sorokat alkotnak. A kisebb méretű kör vagy kettőskör rátétek szórtnak, legtöbbször a fonatdísz közeiben jelennek

meg, szintén lehetnek aranyozottak vagy festettek, de színük nem határozható meg, általában csak színét vesztett alapjukat, esetleg elszennyeződött felületüket láthatjuk a kötéseken (35-36. kép). Néhány helyen megfigyelhetjük a díszítés előkészítésének szerkesztő vonalait is, melyeket a díszítés általában elfed: a karccal meghúzott oldalfelezőket, melyek egybeesnek a szimmetriatengelyekkel, azokat a karcokat, amelyek a címfelirat betűinek sorát fogják közre, és a kettőskörök sorának középvonalában húzottakat is (37. kép).

34. kép. Kék festésnyomok a címer körvonalán. Cod. Lat. 422.

35. kép. A ráté kettősköröket világos színű kékre festett bőrből vágták ki. Cod. Lat. 370.

36. kép. Festett és aranyozott rátétek a kötéstáblán, a fonatdísz közeiben lévő rátétek színe nem meghatározható, készítésekor valószínűleg élesen elvált a háttértől. Cod. Lat. 414.

37. kép. A díszítmény tengelyét kijelölő karc. Cod. lat. 160.

38. kép. A gerinc díszítése a léniázás alól kibukkanó sodrott zsineg lekötésnyomaival. Cod. Lat. 370.

A kötetek gerince csak vaknyomással díszített. A bordákat és az oromszegők vonalát hármás léniák hangsúlyozzák, melyek nem futnak túl a gerincen és együtt határolják a gerincmezőket a táblák mentén futó léniákkal. A gerincmezőket átlósan nyomott léniákkal sűrűbb vagy ritkább rombuszhálóval díszítették, az osztásokba rozettá-

kat nyomva. Szintén léniákat húztak a dupla bordák osztásaiba is, ezek és a bordák mentén futó léniák fedték el a bordák lekötésének zsinórnyomait.

Az ismert corvina-kötések díszítéséhez 47 nyomóformát használtak, melyek közül néhány az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött corvina-kötéseken nem fordul elő.

Több kódexen találkozhatunk lánc rögzítésének nyomával. A lenyomatok formája és mérete megegyezik, de feltehetően nem a Corvina könyvtárban került a kötésekre, hanem később, más gyűjteményben.

A corvinák kötéstechnikája az Alpoktól délre eső területen kialakult kötéstípushoz, az itáliai reneszánsz kötésekhez szorosan kapcsolódva, annak lefűződéséért képez önálló kötéscsoportot, mely kötéstípus néhány elemében a bizánci kötések hagyományait folytatja és a terjeszkedő oszmán birodalomból érkező hatások eredményeképpen keleties jegyeket is magába olvasztott. Ez utóbbi hatás főleg a díszítőmotívumokban jelenik meg és a corvinák dúsán aranyozott tábláin teljesedik ki. Magyarországon a reneszánsz elterjedése főként a királyi udvarhoz köthető, a szorossá váló itáliai kapcsolatok eredményeképpen az országba bekerült kötések és a budai műhely hatást gyakorolt a helyi, még gótikus stílusban alkotó műhelyekre. Ennek eredményeképpen a gótikus kötések hagyományai keverednek az új formákkal, létrehozva a magyar reneszánsz kötésekét. Ennek során a korábbi, robusztus megjelenésű gótikus kötetek filigránabbá válnak, általános lesz a táblák belső oldalának rézsútólása, miközben a peremek megnyúlnak, és új reneszánsz díszítő motívumok jelennek meg, keveredve kedvelt és megőrzött gótikus motívumokkal. A kötésekben a corvina-kötésekéhez mérten jóval szerényebb mértékben megtalálhatjuk az aranyozást, a bőrrátéteket és a festést is, annak ellenére, hogy alapvetően a kötések vaknyomással díszítették. A hagyományosan inkább az Alpoktól északra eső területhez kötődő könyvkötési szokások a királyi udvar felől érkező hatásokat magukba szívják, de nem veszik át minden elemét. Nem terjed el a könyvek háttáblára záródása, a könyvek négy csatpár általi zárása, a textil szalagok használata, és a karmos kapocstípus sem. A magyar reneszánsz kötések készítésének a török előre nyomulása, Mohács és majd Buda elfoglalása vetett véget. Ugyanerre az időre esik a királyi könyvtár pusztulása, teljes szétszóródása is.

A könyvkötés változása nemcsak a reneszánsz stílus hatásának eredményeképpen kezdődött el, a 15. század végére még nagyobb hatást gyakorolt rá a könyvnyomtatás terjedése, a keletkező könyvek számának ugrásszerű növekedése, mely az 1500-as évek elejére, a stíluskülönbségektől függetlenül egész Európában markáns változásokat okozott.

A felvételeket és ábrákat a szerző készítette.

A tanulmány létrejöttét az Országos Széchényi Könyvtár kutatónappal támogatta.

IRODALOM

- GOTTLIEB, Teodor (1910): Bucheinbände. K.K. Hofbibliothek, Wien, pp. 8-11.
- JAKÓ Zsigmond: Írás, könyv, értelmiség. Kriterion könyvkiadó, Bukarest, 1977. pp. 169-179.
- B. KOROKNAY Éva: A vaknyomásos corvina kötések-ről. In: Az Iparművészeti Múzeum Évkönyvei III-IV. 1959. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest, 1960. 157-168.
- B. KOZOCSA Ildikó: Hogyan kötötték be Mátyás király kódexeit? In: Magyar Iparművészet, 1998. 1. pp. 64-67.
- B. KOZOCSA Ildikó: Adalékok Mátyás király kódexeihez. In: Műtárgyvédelem 27. 2000. pp. 101-110.
- LANDINI, Roberta Orsi (2017): The Velvets in the Collection of the Costume Gallery in Florence – I Velluti nella collezione della Galleria del Costume di Firenze. Abegg-Stiftung – Edizioni Polistampa, Riggisberg, Firenze.
- MIKÓ Árpád (2008): Mátyás corvinái a nemzet könyvtárában. Kossuth Kiadó, Országos Széchényi Könyvtár.
- ROZSONDAI Marianne: A Corvin Mátyás számára készített aranyozott bőrkötésekről. In: A holló jegyében. Szerk.: Monok István, Corvina Kiadó, Országos Széchényi Könyvtár, 2004. pp. 193-210.
- ROZSONDAI Marianne: Kinek készült valójában Nagylucsei Orbán Psalteriuma? / Wem wurde eigentlich das Psalterium von Orban Nagylucsei hergestellt? In: Jubileumi csokor Csapodi Csaba tiszteletére. Argumentum kiadó, 2002. pp. 233-249.
- TÓTH Zsuzsanna: A corvina-kötések kötéstechikája az Országos Széchényi Könyvtár corvinái alapján. <https://corvina.hu/hu/a-corvinakrol/tortenet/konyvko-tes/> (2018).
- VILCSEK Andrea: A corvin-kötések díszítésének általános jellemzői <https://corvina.hu/hu/a-corvinakrol/tortenet/konyvkotes/> (2018)
- ZSUPÁN Edina – FÖLDESI Ferenc (2018): A Corvina könyvtár budai műhelye. Kiállítási kalauz. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest.

Tóth Zsuzsanna

Papír- és könyvrestaurátor

Fa- bútorestaurátor-művész

Országos Széchényi Könyvtár

Restauráló és Kötészeti Osztály

1014 Budapest, Szent György tér 4-6.

E-mail: tothzsuzsanak@gmail.com